

A kárpátaljai magyarság jogi helyzete és autonóm törekvései

a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség eredeti szövege
KMKSZ, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1999.

A kárpátaljai magyarság jogi helyzetéről

A kárpátaljai magyarság Ukrajna többi nemzetiségi kisebbségéhez hasonlóan – mint népcsoport – jogi szubjektumként nem tételeződik. Az ilyen kollektív jogi megközelítés ugyanis merőben idegen az ukrajnai jogi gondolkodástól, illetve gyakorlattól, de legfőképpen ellentétes az országban érvényesülő politikai kurzussal. Az itteni magyarság jogi helyzetét a más (magyar) nemzetiségű polgárok egyéni, illetve néhány esetben csoportosan gyakorolható jogait definiáló dokumentumok határozzák meg. Legelőbb azok a diszkrimináció-mentességet szavatoló és egyéb nemzetközi-jogi dokumentumok, amelyekhez Ukrajna már csatlakozott.

A dokumentumok második kategóriáját a két- és többoldalú államközi szerződések és miniszteriális megállapodások, munkatervek képezik, illetve az ezek eredményeként létrejött végrehajtási rendelkezések.

A dokumentumok harmadik kategóriáját az országnak a tárgyra vonatkozó törvényei, illetve az azok végrehajtására hozott kormányrendeletek képezik.

A dokumentumok első csoportja meglehetősen gyér, hiszen Ukrajna eddig még kevés nemzetközi egyezményhez csatlakozott. Ezek közül a szempontunkból, tehát a nemzeti kisebbségek vonatkozásában legfontosabbak azok, amelyek a diszkriminációmentességet és az emberi jogokat tematizálják. Itt meg kell említenünk a Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányát (Ukrajnában 1976. január 3-tól lépett hatályba), a Polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmányát (Ukrajnában 1976. március 23-tól hatályos), illetve az ehhez kapcsolódó fakultatív jegyzőkönyvet (1991. október 25.), a Faji diszkrimináció tilalmának nemzetközi konvenciója (1969. április 7.), a Konvenció a diszkrimináció tilalmáról az oktatás területén (1963. március 19.) stb. Mindezek az egyezmények, mint ahogy a többi nemzetközi szerződés is, az 1992. december 10-én elfogadott törvény értelmében az ukrajnai jogrend részét kell hogy képezzék. Ennek ellenére még nem épültek ki azok a jogi mechanizmusok, amelyek segítségével a jelzett szándék érvényesíthető lenne.

A magyar kisebbség vonatkozásában számos ukrán–magyar szerződés, egyezmény és munkaterv született.

Mindenekelőtt a Szerződés a jószomszedság és együttműködés alapjairól a Magyar Köztársaság és Ukrajna között (1991. május 31.), a Nyilatkozat az MK és az USZSZK együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén (1991. május 31.), illetve a nyilatkozat által életre hívott vegyesbizottság ajánlásai. (A bizottság eddig hat alkalommal ülésezett. Több megállapodás született a két állam, illetve a különböző minisztériumok között. Így az oktatás, kultúra, egészségügy, humanitárius tevékenység, ifjúsági és sport-tevékenység, gazdasági, illetve műszaki-tudományos együttműködés területén. Megállapodások vannak érvényben a határátkelőről, az egyszerűsített határátlépésről, a személyeknek a közös államhatáron történő átvételéről, illetve átadásáról, a konzuli kapcsolatokról stb.

Ezen dokumentumok közül csak a nyilatkozat és a vegyesbizottság jegyzőkönyvei vonatkoznak közvetlenül a magyar kisebbségre, a többi csak áttételesen. Minden egyezmény megmarad az egyéni jogok fogalomkörében.

A harmadik csoportba tartozó jogforrások Ukrajna törvényei. Ezek közül a nemzeti kisebbségekre csak a kisebbségi törvény (1992. június 25.), illetve az Ukrajnai nemzetiségek jogainak nyilatkozata (1991. november 1.) vonatkozik közvetlenül. Ezen túlmenően az oktatási törvény (1991. június 4., 1996. március 23-án módosítva), az egyesületi törvény (1992. június 16.) és nagyobb mértékben a nyelvtörvény (1990. augusztus 1-től hatályos) is tartalmaz idevágó vonatkozásokat.

Egyetlen törvény sem tartalmaz utalást a területi autonómiára. A nemzetiségi törvény megemlíti ugyan a kulturális autonómiát, ám azt mint a kisebbségi jogokat intézményes formában megjelenítő politikai, illetve jogalanyt nem nevesíti, s a jelzett címszó alatt néhány csoportosan gyakorolható jogot sorol fel csupán.

Ha összességében vizsgáljuk a jogforrások nyújtotta lehetőségeket, azt kell mondanunk, hogy azok elvben elég széleskörűek. A problémát általában a jogok érvényesíthetősége jelenti. Ennek több oka van. Legelőbb a jogrendszer instabilitása, a jogszabályok esetleges és inkonzisztens volta, ami egyrészt a politikai alkuba lépő erők egyensúlyának hiányából, másrészt a jogalkotási tapasztalatlanságból eredeztethető. A másik ok a végrehajtási mechanizmusok hiányossága, illetve azok sűrű változtatása. Harmadik okként a jogérvényesítés garanciarendszerének szinte teljes hiánya nevezhető meg, ami a totalitárius államrend maradványának tekinthető. Negyedik ok az, hogy a végrehajtó hatalomtól független jogorvoslat lehetősége még ma is korlátozott.

Egybevetve az elmondottakat, meg kell állapítanunk, hogy a jogforrások nyújtotta lehetőségek a nemzeti kisebbségek számára reálisan csak kis mértékben aknázhatók ki. Az elvértve tapasztalható pozitív fejlemények ellenére a kisebbségek léhelyzetének javítására nem az intézményes jogi keretek, sokkal inkább a klientális érdekérvényesítés

eszközei kínálnak esetenként reális lehetőséget.

Az önálló nemzetiségi oktatási rendszerről

Első látásra az oktatás a társadalmi lét meglehetősen markánsan elkülöníthető szférájának tűnik. Ha azonban azt mint társadalmi alrendszer kívánjuk tárgyalni, meg kell neveznünk azt az értékduált, mely annak szerveződését és funkcionálását egyértelműen meghatározza. Amennyiben ilyenként a tudás–nem tudás kódját nevezzük meg, úgy a szűk értelemben vett oktatás alapkritériumát állítjuk a középpontba. Ezzel azonban érezhetően redukáljuk a problémát, hiszen így kimaradnak a neveléssel, a társadalomba történő integrálódás képességének kifejlesztésével kapcsolatos célok. E célok egzakt formában nem, vagy csak erős egyszerűsítésekkel definiálhatók, koronként változnak, s nem értelmezhetők valamely bináris logika kizárólagos alkalmazásával. Az általános érvényű értékduál hiánya arra mutat, hogy a kompetitív rendszerszerveződés lehetőségét háttérbe szorítja a „szervezhetőség”, s ezt messzemenően figyelembe kell vennünk. Az oktatás szférájára a tudás–nem tudás racionalitásán túl erősen rányomják bélyegüket a társadalmi rendszer egésze által preferált értékek, melyek a racionális elemet sokszor teljesen háttérbe szoríthatják. Esetünkben többletproblémát jelent, hogy a parancsuralmi rendszerben az oktatás, akárcsak a többi alrendszer is, nem határolódhatott el társadalmi környezetétől. S bár a külső szervezeti intézmények elkülönültek ugyan, az alrendszerek funkcionálásának logikája azonos maradt, központi kritériumként a hatalom iránti lojalitást tételezve.

Figyelembe kell vennünk továbbá az oktatás azon sajátosságát, hogy annak aktorait maga az oktatás termeli újra, s így az eleve magában hordozza az autokatalitikus leromlás, illetve javulás lehetőségét. Nem mellőzhetjük továbbá az említett szűkebb értelemben vett, értékduál szempontjából periférikus elemeket sem, hiszen ezek komoly értékmotivációkat közvetítenek a társadalom egésze felől az oktatás irányába.

Vizsgáljuk most meg közelebről egy önálló nemzetiségi oktatási rendszer néhány összefüggését. Mint a rendszerek kialakításánál általában, három kérdéscsoporttal kell részletesen foglalkoznunk.

Először is ismernünk kell a rendszerbe szervezendő elemek (intézmények, csoportok stb.) mennyiségi és minőségi mutatóit, szervezeti és funkcionális differenciáltságát, szerveződési készségét, az általános és lokális attitűdöket. Másodszor, fel kell vázolnunk a kiépítendő rendszer elvi alapjait, szerkezetét, annak bővíthetőségét, alapfunkcióit, belső viszonyrendszerét és annak átalakíthatóságát; a szervezet legitimációs alapjait, viszonyulását az állami szervekhez és a társadalom egyéb rendszereihez. Harmadszor, meg kell vizsgálnunk a rendszerszervezés alternatíváit, a deklaratív, illetve „lágy bekapcsolás” (a szerveződés apróbb lépésekre történő lebontása) lehetőségét, azok különböző vetületeit, az általános rendszer-modifikációs elveket.

Mindezt annak a felismerésével kell azonban elvégeznünk, hogy egy sor egymásnak ellentmondó követelménynek kell egyszerre eleget tennünk. Demokratikus rendszert és működést kívánunk, miközben azt egy direktívalisan működtetett állami struktúrába kell integrálni; különleges jogokat és hatáskört akarunk biztosítani, a kultúrpolitika egynemzet-központú törekvései mellett új érdekcsoportokat és érdekviszonyokat kívánunk létrehozni, ám a régiakat nem tudjuk lerombolni, új minőséget akarunk teremteni úgy, hogy a régi, hagyományos minőségű (minőségtelenségű) elemekre alapozunk; a rendszer működését bizonyos garanciaként kívánjuk tételezni egy kifejezetten instabil jogrend keretei között, s folytathatnánk tovább.

Mindezzel csupán a probléma összetettségére kívántunk rávilágítani, s arra, hogy annak megoldása csupán komoly elméleti és gyakorlati előkészítő munkával, s a megfelelő politikai erő birtokában lehetséges.

I. Alapok

A rendszerszerveződés alapjait (szűkebb értelemben) a már működő nemzetiségi oktatási intézmények képezik: az iskolák és az óvodák. Ezek jelenleg két állami oktatásügyi hálózatba tagolódnak. Potenciális alkotóelemként nevezhető meg esetünkben a tanítóképző, illetve annak részlege, a szakoktatási intézmények egy töredéke, az egyetem megfelelő kara. Szélesebb értelemben a rendszerbe kell tartozniuk a pedagógustovábbképzés intézményeinek, a szolgáltató központnak, a pedagógiai könyvtárnak, a tankönyvkiadónak, a pedagógus szakszervezetnek stb. Bár az oktatási rendszer szervezeti hierarchizált, egyrészt egymással rangsor-viszonyba nem állítható elemeket is tartalmaz, másrészt különböző alrendszerek összetevőinek kapcsolódását igényli.

Az iskolák és az óvodák pillanatnyilag külön szakirányítással működnek az adminisztratív felosztásnak megfelelő elrendezésben. A nemzetiségi nyelveken működő tanintézmények száma nem túl nagy, ami lehetővé teszi, hogy a területi elvet a szerveződésből kikapcsoljuk, s az intézményeket egységes rendszerekbe integráljuk.

Ami ezen intézmények minőségét illeti, az valószínűleg megfelel a kárpátaljai átlagnak. Igaz, az elmúlt negyven évben a nemzetiségi iskolák elsorvasztására irányuló oktatáspolitikai, s ezen belül a „jobbak elszippantása” a többségi iskolák által, rányomta bélyegét a nemzetiségi oktatásra. Ám ez a folyamat visszaszorulóban van. A szűkebb értelemben vett oktatási rendszerben sem szerkezeti, sem funkcionális differenciálódás nem tapasztalható, bár ennek előjelei már mutatkoznak. Valódi minőségbeli differenciálódást a jelenlegi oktatáspolitikai nem tesz lehetővé. Van ugyan egy rejtett szóródás, ám ez elsősorban személyi alapon, véletlenszerűen jön létre, nem valamiféle tudatos szelekció, illetve preferenciális szempontok érvényesítésének következtében.

A szerveződési készség megítélésénél két ellentétes tényezőt kell figyelembe vennünk, melyek mindegyike a „tervutasításos rend” maradványa. Az egyik az, hogy a szabad társadalmi szerveződésnek nincs megfelelő talaja, a

paternalista igazgatás kiölte a kezdeményezési készséget. A másik az, hogy a helyi akaratképzési és akaratérvényesítési mechanizmusok híján – a hagyományos gyakorlatnak megfelelően – a folyamatok szereplői könnyen szervezhetőek „felülről” (például valamely korporatív erő által is). Ezzel kapcsolatban természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül a személyi érdekeltségeket és a mindenhatónak vélt félelmet sem, mely mind a mai napig jelentős tudatos, avagy tudatalatti tényező, s mely a nyájösztön korlátainak áthágását illetően erős lélektani gát. Az általános társadalom-lélektani attitűd az önálló rendszerképződés viszonylatában várhatóan indifferens. Ám nem ez a mérvadó elsősorban, hanem a szakmai körök viszonyulása, mert ezek nagyfokú átpolitizáltságuk folytán könnyen felhasználhatók bármilyen kultúrpolitika érdekében. A társadalmi realitás ezen összetevőjét figyelmen kívül hagyni nem lehet, s ahogy azt a már megtett kezdeti lépések is bizonyítják, a rendszerszervezés elindításához, s még inkább továbbviteléhez a politikai nyomásgyakorlás eszközeire, s a lokális érdekalku megkötését biztosító tevékenységre egyaránt szükség van.

A rendszer „megtervezéséhez” információk kellenek. Elsősorban ismernünk kell a szervezet elemeinek mennyiségi jellemzőit, állapotát, lehetőségét. Ehhez széles körű felmérést kell folytatnunk elsősorban az iskolák és az óvodák körében. Másodsorban, ismernünk kell az általános törvényi kereteket az oktatásügyre, illetve a nemzetiségekre vonatkozólag, valamint azokat a lehetőségeket, amelyek kiaknázására a jogszabályi korlátozás hiányában kínálkozik mód. Harmadsorban, „le kell tapogatnunk” azokat az érdekszférákat, melyeket a szerveződés érint, s vázolnunk kell azok várható reakcióit is.

A feladat meglehetősen bonyolultnak ígérkezik, mivel olyan konstrukcióra keresünk optimális megoldást, melynek alapállapota csak részben ismert, s melynek input paraméterei állandóan változnak a mindenkori politikai, gazdasági és személyi motivációknak megfelelően, s e változásokra a jogrendszer érvényesíthető korlátozásokat nem, vagy csak nagyon tágra ad.

II. A rendszer

Legalább azokat az elvi alapokat kell vázolnunk, melyeken a kiépítendő rendszernek nyugodnia kell. Az első fő elv egy nemzetiség-politikai tételből, nevezetesen a nemzetiségek belső önrendelkezésének követelményéből fakad. Esetünkben ez azt jelenti, hogy a nemzetiségi oktatási intézményeket és azok rendszerét a nemzetiségi lakosság által legitímnek elfogadott vezetőknek, illetve testületeknek, a nemzetiség szellemiségének és hagyományainak megfelelően kell működtetniük, s ami a lényeg, irányítaniuk. Mindez az állam belső szuverenitásának bizonyos értelemben vett korlátozását jelenti az adott nemzetiség javára.

A másik fő elv a kultúr-nemzet koncepciójából fakad, s ennek egyenes következménye, hogy a nemzetiségi oktatási rendszernek illeszkednie kell a megfelelő nyelvországi formákhoz és tartalmakhoz is.

E két elv konzekvens követelése olyan önálló rendszert eredményez, mely a formai és tartalmi szabadságon túl meghatározott gazdasági, szerkezeti és működéstechnikai önállósággal is bír.

A korlátozó elvek közül az egyik legfontosabb, hogy a konstrukciónak illeszkednie kell az állami oktatás rendszerébe, illetve a deklarált tartalmi és minőségi kritériumoknak kötelezően eleget kell tennie. Esetünkben fontos korlátozó elv az is, hogy minimalizálni kell a rendszerszervezéssel kapcsolatos szociális feszültségeket, ami, tekintve a személyi érintettség magas fokát s a munkaerőpiac általános állapotát, távolról sem lesz könnyű.

Az oktatási rendszer szerkezetét illetően csupán valamely óhajtott konstrukcióról beszélhetünk, melynek alacsonyabb szintű variánsai éppúgy, mint annak továbbfejlesztett változata, elképzelhetők. Ezekről az alternatívákról a szerveződés folyamatának tárgyalásakor szólnunk.

Adottságainkból kifolyólag az alaprendszer lényegi eleme az önálló irányítás. Ennek egyrészt minél magasabb szinten be kell épülnie az állami irányítás hierarchizált rendszerébe, másrészt önálló cselekvési teret kell kapnia az érintett nemzetiségi oktatási intézmények vonatkozásában. Az önállóságnak több szintje különíthető el. A szabadsági fokok növekedésének rendjében: szellemi, irányítási, gazdasági, strukturális.

Alapként fogadjuk el azt a minimális konstrukciót, mely az első, illetve részben a másodikként jelzett szabadsági fokokkal bír. Ez esetben van egy bizonyos döntési lehetőségekkel rendelkező, a megfelelő állami szervezeti szintbe tartozó, specifikus jog- és feladatkörökkel felruházott testület, mely közvetlenül végzi a nemzetiségi oktatási intézmények (egyelőre iskolák és óvodák) irányítását, s mely természetesen felelős azért, hogy az egész rendszer működése megfeleljen az általános normatív elvárásoknak. Az irányítás módja és az egész rendszer-konfiguráció nem tér el az állami oktatás szervezetétől, a gazdasági önállóságról sincs szó. A szabadsági fokok e két utóbbi csoportjának hiánya erősen csökkenti a rendszer evolúciós képességét, mivel számos választható alternatívától fosztja meg az irányító szervet és az egyes intézményeket, ám mint mondtuk, ez csupán egy alkonstrukció, mely tovább bővíthető.

A rendszer bővítése két síkon is elképzelhető. Egyrészt a már említett szabadsági fokok beemelésével, másrészt a rendszer expanziójával. Az első egyértelműen politikai kérdés, melyet a nemzetiségi követelések nyomatakán mértéke, a külpolitikai szférából jövő hatás és a hatalmi szervek ebből fakadó „engedékenysége”, illetve demokratizmusa határoz meg.

A rendszerszervezet kitérítésének lehetősége, bár szintén politikadeterminált, jobban kötődik a szakmai szempontokhoz. A kibővített konstrukció magában foglalhatná a nemzetiségi tankönyvkiadást, a

pedagógustovábbképző nemzetiségi részlegét (nem tévesztendő össze a jelenlegivel), bár nehézségeket okozhat, hogy ez utóbbi egy más struktúrához tartozik. A rendszerbe vonhatók ezen felül a még csak létrehozandó, specifikusan a nemzetiségi célokra megalakítandó pedagógiai vonatkozású intézmények. Ezek státusának, működésének és irányításának kérdése olyan komplex probléma, mely meghaladja e tanulmány kereteit. Annál is inkább, mivel, egyrészt, nem ismerhetjük azt a konkrét helyzetet, melyben ezek majd létrejönnek, másrészt, mivel a nemzetiség-specifikus orientálódás, illetve egy ezt megtestesítő centralizált rendszerbe történő bekapcsolódás és a hasonló intézmények szükségszerű kommercializálódása az adott struktúrával szemben ellentmondásos követelményeket súlyoz.

A bővítés lényegi eleme lenne a szak- és felsőoktatás integrálása. A felsőfokú tanintézetek (tanítóképző, főiskola, egyetem stb.) végzik ugyanis azt a rekonstrukciós és szelekciós tevékenységet, mely a már említett újratermelési visszacsatolás révén meghatározza az alapintézmények, s végső soron az egész rendszer működésének minőségét. Ezek az intézmények azonban más oktatásügyi hierarchiákhoz tartoznak, s a rendszer közvetlen kiterjesztése azokra problematikus. Ezzel kapcsolatban két alternatíva kínálkozik.

Az egyik az, hogy a későbbiekben egy, a nemzetiség oktatási intézményeit országos szinten felölelő rendszert hozunk létre az ennek megfelelő irányító szervekkel. A piaci viszonyok előretörése, a gazdaság rentábilis–nem rentábilis értékduáljának az oktatásba való fokozatos „behatolása” azonban nem teszi ígérhetővé ezt a változatot. A másik, szervezeten bonyolultabb, ám rugalmasabb változat épp a gazdasági szempontok súlyozódására, a felsőfokú tanintézmények növekvő autonómiaigényére építve nem központi (akár nemzetiségi) irányítással, hanem lokális, a nemzetiségi érdekeket más módon beemelő eszközökkel képzelhető el. Ilyen eszközök lehetnek a szakmai és nemzetiségi érdekeket egyaránt kanalizáló korporatív szervezetek, valamint az állami szervek és az érintett intézmények különböző motivációjú érdekegyezségei, illetve a nyelvországi szellemi és anyagi potenciál részleges bekapcsolása. A rendszer funkciói közül a vezérlési funkcióknak esetünkben az átlagnál nagyobb jelentősége van. Ezek: a szellemi irányítás, a szervezés, a kommunikáció fenntartása, illetve elindítása.

A szellemi irányítással szemben támasztott követelmények közül az adott nemzetiség szellemiségének és hagyományainak érvényesítése és a demokratikus eszmék mentén történő orientálódás szükségessége emelhető ki. Mint általában, itt is sok függ a személyi kvalitásoktól, így távolról sem lebecsülendő feladat azon vezető személyek felkutatása, akikről az ellentmondásos követelmények kényszerének ellenére az alapeszmék konzekvens követése várható.

A szervezési funkció az, mely az általános politikai, jogi, gazdasági korlátok ellenére teret enged az önálló tevékenységnek, s melynek vonatkozásában az önálló rendszer gyorsabban fejleszhető. Esetünkben ez főleg a nyelvországi eszközrendszer bekapcsolásának lehetőségéből, a konstrukció áttekinthetőségéből, s a feltételezett cselekvési szabadságból fakad.

A kommunikáció a társadalomszerveződés lényegi kategóriája, a modernizáció kulcsfontosságú eleme. Jelenleg a rendszeren belüli kommunikáció az utasításos irányítás logikájának megfelelően egyirányú: a központtól a perifériák felé. A fordított irányú információáramlás preszelektált és formalizált, az alapintézmények közti közvetlen interaktív kapcsolat csak nyomokban található. Következően, ezt a funkciót új alapokra kell helyezni. Ennek összetevői az interaktivitás növelése, az állapotok folyamatos tesztelése, az információbirtoklás és -forgalmazás dekoncentrációja, a kommunikációs csatornák kiépítése s azok hálózattá való fejlesztése.

A rendszer alapintézményeinek funkciói hagyományosak. Azok spektrumának bővülése az oktatás egészét érintő differenciációs folyamatok előretörésétől várható.

A szűkebb értelemben tételezett rendszer elemeinek kölcsönös viszonya alapvetően állami normák által behatárolt, annak módosítása a demokratikus rendszervezélés eszköztárának átvételével képzelhető el. Az intézményközi viszonyrendszer – úgy tűnik – evolutív úton fejleszhető. Koncepcionális nehézségek akkor adódhatnak, ha megtörik az oktatás állami monopóliuma, megjelennek a magán- és szervezeti oktatási intézmények, többek között a nemzetiségi oktatás keretén belül.

A tágabb értelemben vett rendszer belső viszonyait illetően már korántsem ilyen egyértelmű a helyzet. Ha ugyanis az alapintézményeken túl a kiegészítő intézményeket, korporatív testületeket, diákönkormányzatokat s a társadalmi környezet érintett részét is vizsgálódásunk körébe vonjuk, akkor egyrészt a társadalom múltbeli és jelenlegi állapotából eredő problémákba ütközünk, másrészt az aktuális értékpreferenciák és a feltételezhető jövőbeni reáliák ellentmondásaira bukkanunk.

A rendszer egyes elemei (például a korporatív szerveződés, diákönkormányzat, szülői testületek stb.) a múltban nem léteztek, illetve formálisan működve tulajdonképpeni viszony tárgyát nem képezték. Sem jogi lehetőségekkel, sem érdekérvényesítési potenciállal nem rendelkeztek.

Azok működését a rezsim iránti lojalitás követelménye determinálta. Ez alól csupán a személyes érdekek ütköztetésének látens, a társadalom nyilvánossága előtt meg nem jelenő folyamatai képeztek kivételt.

A valós viszonyrendszer kiépülését a társadalom demokratizálódása, a jog értékeinek súlyozódása, a kompetitív eszme előretörése gyorsíthatja. Tudomásul kell azonban vennünk, hogy bár a régi viszonyrendszer akadályai a fejlődésnek, az új kiépülése nem valamilyen kardinális rekonstrukció útján fog történni, hanem apró lépésekben, a meglévő jog- és hagyományanyag – sokszor esetleges – megváltoztatásával.

A vizsgált kapcsolatrendszer perspektivikus szerkezetének vázolására számunkra csupán valamely más (nyugati),

elsősorban a nyelvországban bevált konstrukció szolgálhat alapul. Ám az eszmék, illetve gyakorlati megoldások átvételével kapcsolatban tisztán kell látnunk, hogy azok minden esetben hosszú társadalmi érési folyamat eredményei, s közvetlen alkalmazásuk egy alapvetően más hagyományú, mentalitású, s a modernizáció alacsonyabb fokán lévő környezetben erősen problematikus.

Mindazonáltal megfogalmazhatók azok az alapkritériumok, melyeket az említett viszonyrendszernek ki kell elégítenie. Az első ilyen, hogy a valóságban is működő visszacsatolási hurkokra van szükség. A visszacsatolás garantált információáramlási és érdekérvényesítési önszabályozó körfolyamatok létét, illetve azok intézményesült formáinak megjelenését és társadalmi–jogi legitimitációját feltételezi. Az egyik fontosnak ítélt láncolat az állami irányítás–alapintézmények–érintett társadalmi környezet–állami irányítás köre. Nagyobb felbontásban az alapintézményben működő testületek (pl. a diákönkormányzat) is részesei e folyamatnak. Ezen a „hurkon” belül fontos szerepet játszanak azok a lokális visszacsatolási folyamatok, melyek a láncolat elemei közötti közvetlen interakciók által az érdekellentétek jelentős részét képesek feloldani. Ezek működése azonban nagymértékben függ a procedurális jogi kérdések tisztázottságától és a környezeti attitűd milyenségétől. Mivel esetünkben a jogi keretek közé szorított nyilvános érdekérvényesítésnek nincs igazán hagyománya, ezért e mechanizmusok beindítása és elfogadtatása nem csupán szervezési kérdés. Az egy hosszabb lefutású specifikus szocializációs folyamatot feltételez az intézményrendszeren belül és kívül egyaránt.

Még ennél is bonyolultabb problémát jelenthet a korporatív szereplők bekapcsolása. Ez esetben is több visszacsatolási huroknak kell működnie ahhoz, hogy a rendszer egyensúlyban maradjon. Legfontosabbnak az állami szerv–intézmény–szakmai szervezet–állami szerv köre tűnik. Ez azonban, mivel eddig ismeretlen, új elem bekapcsolásáról van szó, merőben más problémákat vet föl. Az egyik ilyen a korporatív érdekérvényesítés társadalmi legitimitációja, a másik annak intézményesítése, illetve azoknak a jogi formuláknak a kimunkálása, melyek biztosíthatják ezen folyamatok törvényi feltételeit.

A szakmai érdekérvényesítés legitimitációja csak a társadalmi alrendszer értékduáljainak fokozatos artikulálódásával, az ennek megfelelő rekrutációs, szelekciós, jutalmazó és szankcionáló, valamint szocializációs szempontok súlyozódásával, a társadalmi verseny előretörésével képzelhető el. Ám e társadalomspecifikus folyamatok soktényezős voltából következően egyértelműen valószínűsíthető eredmények nem tételezhetők.

Az érdekérvényesítés módját illetően viszonylag széles a lehetőségek skálája. Jelenleg egyfajta látnos érdekérvényesítés folyik, mikor is a korporatív erő lokális, többnyire személyi paktumok útján viszi be értékszempontjait a döntéshozatal folyamatába, anélkül, hogy formalizált lehetőségek állnának rendelkezésére.

A következő lépcsőfokon az állami intézmény tárgyalópartnerként ismeri el a szakmai szervezetet, s bizonyos frott, de inkább íratlan szabályoknak megfelelően kötelezettséget vállal arra nézve, hogy a megkötött alku eredményének megfelelően jár el. A harmadik fokon jogilag is megformálják, intézményesítik a korporáció és az állami szerv közötti alkufolyamatot. Ennek talán legmagasabb formája, amikor az említett szerződések parlamentáris szinten kapcsolódnak be a döntéshozatalba, esetleg egy kétkamarás konstrukcióban.

Az oktatási intézmények viszonyrendszerének másik alapvető kritériuma tulajdonképpen egy, az adott alrendszeren kívüli szempont – a piacracionális szempontjának súlyozódásából adódik. Ez átvitt értelemben a szellemi, tartalmi kategóriákra is vonatkozhat, ám az oktatási segédintézmények esetében kifejezetten létező lehet. Végző soron az ez irányú készítés akár domináns szerepet is játszhat, s az eredeti preferenciákat háttérbe szorítva, belső konfliktusforrásként működhet. Alapkritériumként tehát egy olyan egyensúlyi helyzet fenntartásának szüksége fogalmazható meg, melyet a különböző értékek (pl. nemzetiségi, piaci) kompetíciója határoz meg.

A viszonyrendszer harmadik alapkritériuma a lokális döntési, illetve végrehajtási önállóság (autonómia) megfelelő szintje. Itt két korlátozó szempontot kell figyelembe venni. Az oktatási rendszer hierarchizáltságából kifolyólag a szervezeti autonómia csak korlátozottan érvényesülhet. Ez alól azonban az általunk vizsgált kis összetettségű rendszerek bizonyos értelemben kivételt képezhetnek. Az intézményi autonómia felé való törekvés a jövőben minden bizonnyal növekedni fog, s a magán, illetve egyesületi tanintézetek megjelenése ezt tovább gyorsítja majd.

A döntéshozatali autonómiának van egy belső korlátja is, mely az oktatás mint alrendszer azon behatároltságából fakad, hogy az más alrendszerek révén (tudomány, jog, politika) kitermelt értékek közvetítőjeként csak az azok által preszelektált és legitimált tartalmak körében mozoghat. Mindez az oktatás alacsonyabb szintjeire nézve fokozott mértékben igaz. Ettől függetlenül az oktatási intézmények autonómiája szükségképpen olyan érdekösszeütköztetéseket produkál, melyek a nyilvánosság előtt is megjelenhetnek, s melyek feloldására meghatározott jogi eszközkészletnek kell rendelkezésre állnia.

Mint jeleztük tehát, a rendszer elemei közti viszonyt alapvetően behatárolja az intézmények állami volta, a kultúrpolitika milyensége, a társadalom demokratizáltságának, illetve piacorientságának foka, az esetleges kollektív lélektani attitűdök, s egy sor más tényező, melyek folyamatos átalakulásban vannak. Következésképp, semmiféle ideális vagy végleges oktatási rendszer nem alkotható meg, amit a nálunk jóval előrébb járó országok gyakorlata is bizonyít. Minden rendszer átalakulhat és át is alakul, amennyiben azt a társadalmi kompetíció nyomása kikényszeríti. Ezért óvatosan kell kezelnünk minden deklaratíve létrehozott konstrukciót, mert amennyiben az ellentmondásba kerül az adott alrendszerben működő szelekciós, értékelő, jutalmazó és szankcionáló logikákkal, úgy hamar életképtelenné bizonyulhat.

Szót kell ejtenünk az önálló rendszer működésének garanciáiról is. Ezzel kapcsolatban úgyszintén több tényezővel kell

számolnunk. Az egyik, hogy jogi biztosítékok szükségeltetnek, melyek lehetővé teszik az oktatás irányításának, később pedig egész struktúrájának olyan átalakítását, hogy abban a nemzetiség-szempontról érdekérvényesítés lehetősége garantálva legyen, illetve a későbbiekben valamely nemzetiségi testület hatáskörébe kerüljön.

A gazdasági biztosítékot az arányosan elosztott költségvetéssel való szabad rendelkezés nyújthatja. Ez egyike a leglényegesebb feltételeknek. Tudnunk kell azonban, hogy a nemzetiségi oktatás relatív hátrányából kifolyólag annak működtetése, illetve szintre hozása pótlólagos támogatást igényelne. Ennek elismertetésére persze kevés esély mutatkozik. Mivel az anyagiak kérdése általában rendkívül érzékenyen érint embert és szervezetet egyaránt, ezért bizonyos fokozatosság betartása célszerűnek látszik. Ha a nemzetiségi oktatást első lépésben meghagyjuk az állami szférán belül, talán könnyebb lehet elérni a megfelelő eszközök elosztását, mintha valamely nemzetiség-választotta önkormányzati testület részére próbálnánk ugyanezt elérni. Még így is felmerülnek majd érdekkonfliktusok, melyek azonban az ilyen természetű problémáknál evidensnek mondhatók.

Harmadszor, olyan mechanizmusokra van szükség, melyek az irányító apparátusát, illetve az alapintézmények szakgárdáját illetően biztosítják a megfelelő szakmai, s ezen belül nyelvi szelekciót. Ez egy „mindenható” testület döntésétől a korporatív ellenőrzésű pályázatig többféle lehet, de fontos szempont, hogy az adott mechanizmust az illető nemzetiség is legitimnek fogadja el. A működési garanciákra nézve nem lebecsülendő tényező az államapparátus viszonyulása. Sokféle hozzáállás lehetséges, ám ezek spektruma politikai és lélektani okokból kifolyólag várhatóan a „negatív mezőben” fekszik. Jobbik esetben a „na akkor csináljátok magatok” logikája érvényesül. Rosszabb esetben az önálló nemzetiségi oktatási rendszer életképtelenségét akarják majd bebizonyítani, s be kell látnunk, hogy ez – legalábbis látszólag – sikerülhet.

A garanciális tényezők között az első időben kiemelt szerepet játszik a személyi feltételek biztosíthatósága. A szellemi vezérek és magas képzettségi szintű szakemberek kiállításának képessége több dologtól függ, többek között az adott nemzetiség lélekszámától, a leülepedett „kultúrreteg” vastagságától, bizonyos kollektív mentális adottságoktól stb. E képesség növelése az „elitképződés” folyamatának rekurzivitásából adódóan csupán hosszú távú feladat lehet. Ezen feltételek híján az önálló rendszer megszervezhetősége, de még inkább működtethetősége erősen kétségessé válhat. További kérdéseket vet fel az önálló oktatási rendszer legitimitása is. Amennyiben e rendszert az állami oktatási rendszer részeként tételezzük, ahogy azt a tárgyalat minimális konstrukció esetében tesszük, úgy a kérdés mintegy automatikusan nyer megoldást: a rendszer legitimitása az államéből fakad. Amennyiben az intézményrendszer irányítását egy, a nemzetiség által létrehozott (választott) köztisztület hatáskörébe kívánjuk helyezni, úgy az említett probléma a nemzetiségi köztisztületek legitimitási problematikájának részeként jelenik meg.

Ha a minimális konstrukcióból indulunk ki, úgy a nemzetiségi oktatás csak részben különül el, ezért viszonya az állam és a társadalom egyéb szervezeteihez is ezen (állami) minőségből fakad. Többet jelenthet viszont, hogy a nemzetiségi oktatási rendszer megteremtheti a többi társadalmi alrendszer (tudomány, politika, médiumok) nemzetiségi rekrutációs bázisát, majd ezeken keresztül az oktatásra visszahatva olyan ciklikus folyamatokat indíthat el, melyek az egyes alrendszereket a nemzetiségi elv mentén tovább differenciálhatják, illetve azok között bonyolult öngerjesztő kapcsolatrendszer kifejlődését eredményezhetik. Ezért a kulturális öngazgatás kiépítésében az önálló oktatási rendszer létrehozásának prioritást kell élveznie.

Ezzel kapcsolatban azonban további vizsgálódásra van szükség. A nemzetiség alapú polarizálódás elvének beemelése az adott társadalmi alrendszer központi értékduálja nem változik. Határesetben az oktatás több nemzetiségi alrendszerre válik szét, melyek belső szelekciós, értékelő és egyéb mechanizmusait ugyanazok az értékduálók alakítják, ám ezekben pótlólagosan egy következetes szelekciós szocializációs folyamat megy végbe, melynek központi értéke a nemzetiség, illetve az abból eredő másságok összessége. E szelekció tehát bizonyos sajátosságokkal ruházza fel az egyes nemzetiségi alrendszer-részeket, melyek bizonyos egyedi értékek, logikák és szervezési technikák preferálásában öltönek testet, s aminek következtében ezek az alrendszer-részek többé-kevésbé markánsan elkülönülhetnek. Értéküket az oktatásban általánosan érvényesülő bináris logika mentén történő orientálódáson túl az érték- és cselekvéspreferenciáknak a nemzetiségi létből fakadó finom súlyozása adhatja. Mindazonáltal nem hagyhatjuk figyelmen kívül az említett alrendszer-részek viszonylagos zártságából adódó problémát. Ez abból ered, hogy a szervezeten kívül körülfutó kis rendszerek esetében könnyen eluralkodnak olyan meghatározott érdekekből fakadó érték szempontok, melyek az alapértékduálból adódó preferenciákat eltorzíthatják, esetleg háttérbe is szoríthatják, ami aztán a rendszer „bemerevedéséhez” vezethet, s szélsőséges esetben működésképtelenséget is eredményezhet.

III. Alternatívák

Mivel az alaphelyzet adott, azokat a lépcsőfokokat kell megvizsgáljunk, melyek a nemzetiségi oktatási rendszert egyre nagyobb szabadsági fokokon intézményesítik. Ezen túlmenően jeleznünk kell azokat a cselekvési alternatívákat, illetve tartalmakat, melyek az adott fokozaton aktualizálhatók. A probléma illetően való tételezése eleve kirekeszti persze a „deklaratív bekapcsolás” esetét. Ezt a lehetőséget az előzők értelmében több okból is el kell vetnünk.

Legelőbb azért, mert erre az aktuálpolitikai helyzet aligha nyújt módot. Mind az állami szerveket, mind a társadalmat „szoktatni” kell az új eszmék elfogadására. Másodszor, nyilvánvaló, hogy a radikálisabb struktúraváltoztatás jelentős érdekeket sért, s az ezeket képviselő befolyásos csoportok majd mindent megtesznek azért, hogy ha már az átstrukturálódást nem tudják megakadályozni, legalább annyira lassítsák a folyamatot, hogy elegendő idejük legyen a

megfelelő érdektaszformációra. Harmadszor, a nemzetiségek sem megfelelő vezetői gárdával, sem elégséges anyagi potenciállal, sem működő érdekvérvényesítési mechanizmusokkal nem rendelkeznek. Következésképp, nagyobb esélye van egy fokozatos, tanulással egybekötött folyamatnak, melyben az érdekek lassú átcsoportosítása egyfajta célirányos szocializáción alapul.

A „lágú bekapcsolás” tehát egyre magasabb szabadságfokú rendszereket feltételez. Mielőtt azonban ezekről szólnánk, meg kell jegyeznünk, hogy az esetleges politikai „zöldlámpán” túl az aktuális helyzetből kifolyólag az állami szervek részéről a nemzetiségek hathatós segítségére nemigen számíthatnak, tehát az érdemi előrelépéshez egyéb források bevonása szükséges.

A nemzetiségi oktatási rendszer megszervezése felé tett első lépés a nemzetiségi pedagógusok önszerveződése, tehát egy korporatív erő megjelenése. Ez az erő fokozatosan kikényszerítheti azokat a változásokat, melyek a nemzetiségi tanintézmények másságát az oktatás részterületein súlyozni tudják, illetve a rendszerben olyan átépítési folyamatokat indítanak el, melyek, azt a másságot a helyi adminisztratív irányítási kompetenciák fölé emelve, az önálló intézményesülés alapjait megteremtik. Mint látjuk tehát, a nemzetiségi korporatív erő tevékenységének kulcsszerepe van a rendszer differenciálódásában, „kiérlelésében”.

Bár technikai részletnek tűnhet, ám mégsem az a nemzetiségi oktatási intézmények szellemi termékekkel (pl. tankönyvekkel) való ellátása. Garanciát nyújtó megoldásnak csupán a nemzetiségi tankönyvkiadás alapelveinek felülvizsgálata, illetve az azok realizálásához szükséges technikai feltételek megteremtése tűnik.

A fentebb vázolt első lépcsőfok mintegy előfeltétele az önálló oktatási rendszer irányában teendő érdemi lépéseknek. Politikai, illetve szervezéstechnikai szempontból lényegi problémát az önálló irányítás kialakítása jelent. Ennek politikai feltétele a nemzetiség jogának elismerése az intézmények létrehozásán túl azok irányítására is.

A szervezés szempontjából három alapvető kérdést kell megvizsgálnunk: milyen szervezeti szinten történjen az önállósulás, milyen legyen az irányító szerv hatásköre, s végül, hogyan vihetők be a nemzetiségi érdekek annak működésébe. A vázolt kérdéskomplexummal kapcsolatban számos alternatív megoldási lehetőség merül fel, melyek nagyobb része azonban nem is alternatíva, inkább fokozatossági kérdés.

Ha a realitás talaján kívánunk maradni, akkor be kell látnunk, hogy a kis területen lokalizálható, csekély számú nemzetiség oktatásirányítási szerve első lépésben nem országos, tehát minisztériumi szinten, hanem az adott adminisztratív egység szintjén hozható létre. Ebben az esetben különböző fokú elkülönülés lehetséges. Az első változat egy olyan önálló területi szintű irányítás, mely a helyi általános irányításnak nincs alárendelve, tehát közvetlen felettese a megfelelő minisztérium. A másik változatban az adott nemzetiség oktatásügyét felügyelő és irányító szerv a megfelelő általános szerv részlege, annak alárendelt testület.

Ennél enyhébb fokú elkülönülés esetén tulajdonképpen már nem is beszélhetünk önálló nemzetiségi oktatási rendszerről, ám átmeneti formaként szóba jöhet egy olyan tanácsadó, illetve vétójoggal felruházott testület, mely az állami szerv mellett működik.

Fordított sorrendben vizsgálva a hatásköröket – az utóbb említett tanácsadói szint értelemszerűen javaslatok kimunkálására adhat jogosítványt, illetve amennyiben vétójoggal is párosul, úgy ez a testület esetleg meg tudja akadályozni a kifejezetten nemzetiségellenes döntéseket, ami esetenként az alacsonyabb adminisztratív szintek hatáskörébe történő „belenyúlásként” is értelmezhető. Másként szólva, egyfajta passzív befolyásolásra adhat módot. Ehhez azonban rögzített jogi keretek szükségesek, melyeknek a vétó mechanizmusán túl magukban kell foglalniuk e testület kötelező informálásának követelményét, illetve annak betekintési jogát nemcsak a területi, hanem az alacsonyabb adminisztratív szintek vonatkozásában is.

Az ettől magasabb szintű elkülönülés már bizonyos döntéshozatali jogokkal felruházott testület működését feltételezi. Ennek felállítása egy ma még politikailag problematikusnak tűnő átalakítással biztosítható. Nevezetesen, a nemzetiségi oktatási intézmények irányítását ki kell emelni a helyi szervek hatásköréből, s az említett területi szintű nemzetiségi oktatásirányító testület kompetenciájába kell utalni. Ezen a ponton ismét fokozati lehetőségek tárulnak elénk.

Az „enyhébb” változatban csupán a szellemi irányítás és a szervezési hatáskör egy része kerül átstrukturálásra, miközben az anyagi-pénzügyi hatáskörök érintetlenül maradnak. Ez a variáns annak ellenére, hogy politikailag könnyebben kivitelezhető, egy sor nehezen megoldható vagy éppenséggel megoldhatatlan hatásköri ellentmondást, illetve érdekellentétet szülhet, melyek végső soron működési zavarok formájában ütközhetnek ki.

A „keményebb” variáns a hatáskör-átcsoportosítást a pénzügyi-anyagi szférára is kiterjeszti. Ez azt jelenti, hogy a területi oktatásügy költségvetéséből a nemzetiség, pontosabban a nemzetiségi tanintézményekben tanulók számarányának megfelelő részt elkülönítik, s azt a létrehozott testület rendelkezésére bocsátják. Mindez magával vonja azt a kötelezettséget, hogy a nemzetiségi tanintézmények fenntartásáért, ellátásáért, illetve azok normatív színvonalának biztosításáért ezután az említett testület felelősséget visel. Ebben a konstrukcióban azonban ez a testület még mindig alárendelt helyzetben van, tehát az állam előtti felelősség nem azt, hanem az általános oktatásügy vezetését terheli. Következésképp hatáskörét „biztonsági okokból” megpróbálják majd beszűkíteni, s így annak döntési alternatívái erősen behatárolódnak.

Az önállóság harmadik szintjét egy olyan konstrukció képezi, amikor a nemzetiségi oktatásirányítás az állammal egyenrangú, s közvetlenül a megfelelő minisztériumnak tartozik felelősséggel. A döntéshozó testület a megfelelő szakapparátus segítségével önállóan irányítja a nemzetiségi oktatást, s ezért teljes felelősséget visel. Szükség szerint nagyobb strukturális átalakításokat is végrehajthat, megindíthatja a már vázolt visszacsatolási mechanizmusok

működését, minek következtében megerősödhet az „oktatási demokrácia”, a nemzetiségi szellem, s nem utolsósorban új érdekérvényesítési technikák csiszolódhatnak ki.

A szerkezet továbbfejlesztett változata a nemzetiségi önkormányzat, illetve az általa létrehozott testület kezébe adja a nemzetiségi oktatásügyet. Hasonló folyamatokat feltételezve a közművelődés, illetve a médiák szférájában, mód nyílna a nemzetiségi oktatási, közművelődési és médiahálózat szerves összekapcsolódására, illetve az azokat irányító testületek létrejöttére, amit röviden a kulturális autonómia fogalmával szokás jelölni.

Harmadik kérdésünket, vagyis azt, hogy hogyan vihetők be a nemzetiség érdekei a rendszer működésébe, most arra redukáljuk, hogy az említett minőségből fakadó sajátos szakmai és egyéb szempontok hogyan érvényesíthetők az irányító testület létrehozásában, illetve tevékenységében.

Ha csupán tanácsadó, esetleg vétőjoggal bíró testületről van szó, úgy az a megfelelő feltételek mellett a szakmai szervezet által is létrehozható. Határesetben annak vezető testülete is elláthat ilyen feladatokat. Kompetenciája a nemzetiségi és szakmai szempontok együttes képviselésének lehetőségéből fakad. Legitimitását a szakma szervezeten belüli magas részvételi szintje, a belső demokratikus választási mechanizmus, illetve az állami szervekkel kötött egyezmény nyíltsága és jogi formalizáltsága biztosíthatja.

Alapvetően új problémák merülnek fel a nemzetiségi irányító testület létrehozásával kapcsolatban. Ez a testület már közhatalmi jogosítványokkal rendelkezik, létrehozása is az állami szervek által történik. Mivel a következetes kontraszelekció az oktatásügy vezetéséből is kiszorította a nemzetiségeket, ezért a létrehozandó irányító testület tagjait többnyire kívülről kell „beszerezni”. Ezek kiválasztásába az érintett nemzetiségi szakmai szervezet annyiban tud beleszólni, amennyiben azt a megfelelő politikai háttérrel lehetővé teszi. Amennyiben ilyen erő rendelkezésre áll, úgy az a kérdés merül föl, hogy a szakmai szervezet elő tud-e állni személyi javaslatokkal. Annál is inkább, mivel a vezetésre képes nemzetiségi szakemberek száma általában rendkívül alacsony.

Alternatívaként két forgatókönyv is elképzelhető. Az első szerint a korporatív erő megpróbálja saját vezetőit a létrehozandó testületbe juttatni, s helyükre új vezetőket választani. Ez a forgatókönyv több veszélyt is rejteget. Az egyik az, hogy a nemzetiségi oktatást most már nem „ellenzékben” kritizáló, hanem hivatalból irányító vezetők felmorzsolódhatnak a korporációhoz kötődő „megbízatás” és az állami oktatás megreformálhatóságának szerény lehetőségei között. A másik probléma az, hogy a szakmai szervezet nem egykönnyen tudja pótolni a megfelelő szintű vezetőket, illetve az, hogy a szervezeten belül rivalizálás indulhat el, mely szélsőséges esetben az egyesület széthullását eredményezheti. Következésképpen, megszűnhet az az egyesülés, amely a nemzetiségi szempontoknak a döntéshozatalba való „bekényszerítésében” megfelelő kompetenciával bír, vagyis nincs mód a rendszer további folyamatos „kívülről jövő” korrekciójára.

Ebből kifolyólag ígéretesebbnek tűnik az a változat, mikor a szakmai szervezet nem „áldozza fel” vezetőit, hanem más, akár szervezeten kívüli elfogadható kvalitású személyeket próbál a döntéshozó testületbe bevinni. Végső soron ez is egy érdekalku-folyamat, melyben egyrészt a szakmai szervezet (a megfelelő politikai háttérrel), másrészt az állami oktatásirányítás, harmadrészt a testületbe jelölt személyek (saját érdekeikkel) vesznek részt.

Tulajdonképpen ugyanezek a problémák merülnek fel akkor is, ha a nemzetiségi oktatás teljes önállóságot élvez (de állami irányítás alatt marad).

A már említett továbbfejlesztett változatban tehát a nemzetiségi önkormányzat szintjén azonban merőben más mechanizmusok váltják fel a vázolt érdekérvényesítési formákat. Az önállósodásnak ezen a magas fokán már felmerül az a kérdés, hogy hogyan lehet a nemzetiségi intézményrendszerek irányítását összehangolni, illetve az, hogy milyen testület jogosítható fel erre. Ezzel elérkeztünk a teljes körű kulturális autonómia szerveinek, azok létrehozásának, illetve legitimitásának kérdéséhez, mely átvezet bennünket a politika és az államigazgatás alrendszerének problematikájához, s melynek kifejtésére jelen keretek között nincs mód.

A tárgyalt kérdések alapvetően a szűkebb értelemben vett oktatási rendszert, tehát az alapintézményeket és azok irányítását érintették. A szélesebb értelemben vett rendszer elemeinek átalakítására, illetve bekapcsolására érdemben az általunk vázolt harmadik, tehát az önálló döntéshozatal lépcsőfokán kínálkozik mód, bár apróbb célirányos változtatásokkal már az önállóság alacsonyabb szintjein is elérhetők eredmények, illetve a radikálisabb átalakítások előkészíthetők.

Ezzel kapcsolatban számos kérdés merülhet fel a pedagógustovábbképzés, a nemzetiségi tankönyvkiadás, a szak- és felsőoktatás, a különböző szolgáltató egységek és speciális intézmények vonatkozásában. Ezeknek a jövőben egy összefüggő koherens hálózatot kell alkotniuk. Működésükben a nemzetiségi szempontok mellett az intézményi autonómia és a piacracionalitás értékeinek is érvényesülniük kell. Ezek azonban, legalábbis részben, ellentmondásos követelményeket súlyoznak. Míg a centralizált irányítással esetleg könnyebben érvényesíthetők a nemzetiségi szempontok, addig a piac logikája ezzel ellentétesen is működhet. Következésképpen a rendszer direktívális kiterjesztése a periférikus elemekre nem jöhet szóba. A kisegítő és egyéb intézmények csak fokozatosan integrálhatók az említett elvek kompromisszumos ötvözéséből fakadó újabb és újabb egyensúlyi helyzetek megteremtésével. Mindebből az is következik, hogy a fokozatos érdek- és értéktranszformáció motorjává a szűkebb értelemben vett rendszer, illetve annak irányító szerve szolgálhat, mivel a nemzetiségi szempontokat legkövetkezetesebben ez képviselheti, illetve erre hatnak legkevésbé a társadalmi környezet, illetve az egyéb alrendszerek felől áramló érdek- és értékszempontok. A vázolt konstrukciók kiépítése során több általános rendszermodifikációs elvet is szem előtt kell tartanunk. Az első ilyen elv az, hogy nem a maximalizmus egyenes útja a legrövidebb. Az indirekt módszerek, a legkisebb ellenállás

mentén történő haladás sokszor célravezetőbbek lehetnek. Mindemellett tudnunk kell, hogy a kardinális elvi irányok praxeológiai szempontokból nem szintetizálhatók, illetve azokkal nem helyettesíthetők.

A másik elv, a rendszerben való gondolkodás fontossága, s ami ebből következik: egy ennek megfelelő reform-módszer. Ennek egyik eleme, hogy nem szabad a rendszerelemeket mintegy külön kezelve „előreszaladni”, felborítva ezzel a kiegyensúlyozott fejlődés arányait, hanem a „minden mindennel összefügg” elve alapján több részfeladaton párhuzamosan kell munkálkodni. Nagyobb erőkoncentrációt csak a kulcsfontosságú lépések esetében, s kizárólag az arra érett helyzetben célszerű létrehozni. Mindez fokozottan vonatkozik az oktatás alrendszerének periférikus elemeire, ahol esetenként merőben más értékelési logikák, s egyéb számottevő társadalmi erők működnek. Fontosnak tűnik az „átalakítási feszültség” optimalizálásának kérdése is. A rendszer megreformálása ugyanis óhatatlanul politikai-társadalmi feszültségeket generál. Mind a túlfeszített érdekellentétek, mind az azok teljes elkerülésére való törekvés lehetetlenné teszi a rendszer átalakítását. A valóságban persze egyfajta önszabályozás tapasztalható, melynek szintje több tényezőtől, többek között az átalakításban érdekelt erők nagyságától függ. Amint azt látjuk, az önálló nemzeti oktatás kiépítése hosszabb folyamat, mely az egyre nagyobb szabadsági fokokkal rendelkező szintek fokozatos elérését feltételezi. A vázolt átmenetek természetesen nagyobb felbontásban is vizsgálhatók, s akkor újabb szintek és alternatívák bukkannak elő. Mindazonáltal az elvi igényű megközelítés számára ezek relevanciája csekély, mivel egy bizonyos „nagyításán” túl beleütközünk a társadalmi erők és lehetőségek állandó fluktuációiba, melyek mintegy elmosódottá teszik a szerkezeti kontúrokat, meghiúsítva ezzel az érdemi analízist. A fentebb vázolt távlatok természetesen tovább szélesíthetők, a folyamatok továbbgondolhatók, s a megfelelő feltételek mellett majd továbbvihetők. Fejtetéseink csupán a rendszerépítéssel kapcsolatos főbb problémák tematizálását, illetve e folyamatok „in vitro” megjelenítését szolgálják, s mint ilyenek, alkalmasak lehetnek egy „in vivo” működő konstrukció kikristályosítására.

A nemzeti kulturális önkormányzat megalakításának és működésének rendje

Bevezetés

A kulturális autonómián sokan a nemzetiség nyelvén való megszólalás, tanulás, a nemzeti ünnepek méltatásának, emléktáblák állításának jogát értik csupán. A kulturális autonómiának azonban lehetnek intézményes megnyilvánulásai: választott testületei, szervei, amelyek állami közfeladatokat látnak el. Ez a valódi értelemben vett nemzeti kulturális autonómia vagy másként önkormányzat feloldja azt a gyakorlatot, amely szerint a nemzeti kisebbség az állam rendszerébe nem szervesen integrálódó, hanem megtűrt, tehát megszüntetendő másságot képviselő embercsoport.

Az alábbiakban vázolt intézményes kulturális önkormányzat az adott nemzetiségre vonatkozó közfeladatokat az állami intézményektől átvett hatáskörben, állami (önkormányzati) intézményként látja el. Ezáltal a nemzetiség ilyen minőségben is az államhatalom valódi részese lesz, ami egyetlen garantált módja annak, hogy saját sorsának alakításába valóban beleszólhasson.

A kulturális autonómia a nemzeti kisebbségekről szóló törvényben szerepel. Ugyanakkor annak intézményes formáját a törvény nem nevesíti, s az az ukrainai politikai vezetők számára idegen. A kérdés törvényszintű szabályozást igényelne, ám számos ok miatt erre szinte semmilyen esély nincs. Ami elérhetőbbnek látszik, az egy megyei szintű szabályrendelet, ám ezt két tényező, a megyei önkormányzat rendkívül szűk jogköre és a helyi vezetők politikai és gazdasági érdekei gátolják.

A kulturális önkormányzat megvalósításának belső feltétele is van, éspedig az, hogy a kisebbség képes legyen az állami közfeladatok átvállalására. Ehhez már eleve működő kisebbségi intézményekre van szükség, illetve olyan nemzeti elitre, amely alkalmas e feladatok érdemi ellátására.

A vázolt konstrukció természetesen csak durva vonalaiban jeleníti meg egy ilyen intézményes megoldás lehetőségét, s mint minden ilyen elképzelés, magában hordja azt a belső ellentétet, amit az állami közfeladatok egy részének különválasztása okoz, s ami a gyakorlatban hatásköri összeütközések formájában jelenhet meg. Mindazonáltal található kompromisszumos megoldások, amelyek érvényesítése azonban nem jogi kimunkáltságuk, hanem a többségi nemzet politikai akaratának, illetve a kisebbség érdekérvényesítési képességének függvénye.

I. Alapok

1. A megalakítás célja

A nemzeti kulturális önkormányzat létrehozásának célja, hogy megteremtse a nemzetiségek harmonikus együttélésének alapjait, a nemzeti kultúrák felvirágoztatásának feltételeit, elősegítse a nemzetiségek kulturális jogainak teljes körű intézményes érvényesítését Ukrajna törvényeivel és a nemzetközi dokumentumokban foglaltakkal összhangban.

2. Elvi alapok

A kulturális önkormányzat lényegét az adott nemzetiség kulturális öngazgatását biztosítani hivatott, az állami intézmények struktúrájába integrálódó intézményrendszerek és az azokat irányító, hatáskörüket önállóan ellátó szervek képezik.

A kulturális önkormányzat szervei demokratikusan megválasztott köztestületek, illetve ezek által rendeleti úton létrehozott szervek, amelyek hatáskörükön belül önállóságot élveznek, tevékenységükért mind az állami (önkormányzati) szervek, mind az adott népcsoport felé felelősséget viselnek.

Minden nemzetiség, melynek lélekszáma meghaladja a 3000 főt, egy nemzetiségi önkormányzatot hozna létre.

3. Szervek

A kulturális önkormányzat fő döntéshozó szerve a nemzetiségi tanács, mely az alábbiakban vázolt rendben jön létre általános választásokkal. A kulturális önkormányzat egyéb szerveit a nemzetiségi tanács az adott nemzetiség létszámától függően szükség szerint hozza létre.

A kulturális önkormányzat egyéb szervei:

1. A nemzetiségi tanács titkársága. A titkárság feladata a folyó ügyek vitele, a kapcsolattartás, az adminisztrálás. A titkárság a nemzetiségi tanács rendelete alapján jön létre.
2. Az oktatási osztály. Feladata a nemzetiségi nyelven működő oktatási intézmények rendszerének irányítása.
3. A közművelődési osztály. Feladata a nemzetiségi nyelven működő közművelődési intézmények rendszerének irányítása.
4. A jogi és gazdasági-pénzügyi osztály. Feladata a kulturális autonómia szervei jogi és gazdasági-pénzügyi tevékenységének vitele. Az osztályok a nemzetiségi tanács határozatával és a megyei tanács (adminisztráció) jóváhagyásával jönnek létre.
5. Az osztályok járási alosztályai. (A járási alosztályok a nemzetiségi tanács határozatával, a járási tanácsok jóváhagyásával jönnek létre.)
6. A nemzetiségi tanács bizottságai (állandó és ad-hoc bizottságok). Feladatukat és jogkörüket a nemzetiségi tanács határozza meg.

II. A nemzetiségi tanács megalakítása

1. Általános elvek

A nemzetiségi tanács normatív létszámát a hivatalos statisztikai adatok alapján állapítják meg: 10 ezerig – 7, 50 ezerig – 11, 100 ezerig – 15 és 200 ezerig 19 fő. A nemzetiségi tanács megválasztásakor a helyi tanácsok képviselőinek választásáról szóló törvényeket és rendelkezéseket értelemszerűen kell alkalmazni. A nemzetiségi tanács meghatalmazása a soron következő helyhatósági választásokig tart. A nemzetiségi tanácsot kislistás szavazással választják. Választásra jogosult minden, a helyhatósági választásokon egyébként választójoggal bíró állampolgár. A nemzetiségi tanácsba bármely, magát az adott nemzetiséghez tartozónak valló, 20. életévét betöltött, az adott nemzetiség nyelvét a közfeladatok ellátásához szükséges szinten beszélő állampolgár választható.

2. A választások kiírása

A nemzetiségi tanács választása első ízben legalább egy, az adott nemzetiséget képviselő megyei szinten bejegyzett társadalmi szervezet, illetve legalább 1000, magát az adott nemzetiséghez tartozónak valló állampolgár indítványára írható ki. Az indítványok jogszerűségére nézve a helyhatósági törvény, illetve az aláírások gyűjtését szabályozó rendelkezés az irányadó. A kiíráshoz megkívánt jogi feltételek teljesülése esetén a választásokat a megyei tanács kötelezően írja ki, az igénylés jóváhagyása után nem később mint 3 hónappal. A soron következő választásokat a helyhatósági választások rendjébe illesztve a nemzetiségi tanács a megyei tanács jóváhagyásával írja ki.

3. Választókerületek, szavazóközetek

A nemzetiségi tanács választásánál a megye egész területe egyetlen választókerületet alkot. A szavazóközetek a helyhatósági választások rendjének megfelelően alakítandók ki. Azokban a helységeken, ahol az adott nemzetiség lélekszáma nem éri el a 10%-ot, illetve az 1000 főt, a nem a helyhatósági választásokkal egy időben (pl. első ízben) történő választáskor nem alakítanak ki szavazóközetet. A szavazni kívánók ezekben a helységeken a helyi tanácson igényelhetnek szavazólapot. A nemzetiségi tanács első alkalommal történő megválasztásakor az adott nemzetiség által a jelzett számértékeknél gyéribben lakott szavazóközetekben (illetve tanácsokban) a nemzetiség százalékos arányának megfelelő számú (az összes szavazóhoz képest) szavazólapot kap kézhez a szavazóközeti bizottság (illetve tanács). A szavazók listájaként a helyhatósági választások szavazólistáját kell alkalmazni.

4. Választási és szavazóközeti bizottságok

A nemzetiségi tanács választókerületi bizottsága a megyei választókerületi bizottság alegységeként a nemzetiségi tanács javaslatára, a megyei tanács jóváhagyásával jön létre. Első ízben a bizottság a nemzetiségi tanács választását kezdeményező társadalmi szervezetek javaslatára jön létre, a megyei tanács jóváhagyásával. A későbbiekben a választókerületi bizottságban kötelezően helyet kell adni valamennyi, az előző választáson jelöltet állító szervezet képviselőjének. A szavazóközeti bizottságok a helyhatósági választás szabályai szerint jönnek létre, ám abban helyet kell kapnia valamennyi jelöltet állító szubjektum megbízottjának (első ízben, ha soron kívül történik a választás, akkor a bizottság belőlük áll).

5. A jelöltek állítása

A nemzetiségi tanács választásán jelöltet állíthatnak a megyei szintű nemzetiségi társadalmi szervezetek és a magukat az adott nemzetiséghez tartozónak valló állampolgárok.

A társadalmi szervezetek minden 1000 tag után egy jelöltet állíthatnak. Az állampolgárok 500 aláírás összegyűjtésével

állíthatnak jelöltet. A jelöltek regisztrációja a helyhatósági választás rendjének megfelelően történik.

A szavazólap (lista) a jelölteket ábécé-rendben tartalmazza, a jelölő szervezet nevének vagy a függetlenség tényének, illetve a jelölt életkorának feltüntetésével. A szavazólap a többitől eltérő színben, csak a nemzetiség nyelvén készül.

6. A szavazás rendje, a választási eredmény megállapítása

A szavazás rendje alapján megegyezik a helyhatósági választások rendjével. Azokban a szavazóközrökben, ahol a nemzetiségi lakosság részaránya nem éri el a 10%-ot vagy az 1000 főt, a szavazólapot csak az állampolgár külön igénylésére adják ki (kötelezően).

A szavazás akkor tekinthető érvényesnek, ha a nemzetiségi listára leadott érvényes szavazatok száma meghaladja az adott nemzetiség összmegyei létszámának 50%-át. A szavazólapon minden szavazó azok nevét húzza ki, akik ellen szavaz.

A szavazatok összeszámlálásakor a szavazóközröket, illetve összesítésekor a nemzetiségi tanács választókerületi bizottsága megállapítja a listán szereplő valamennyi jelöltre leadott szavazatokat és a jelöltek ellen leadott szavazatokat. A választókerületi bizottság összeállítja a központi listát, ahol a jelöltek a rájuk leadott szavazatok számának sorrendjében helyezkednek el. Az első, a normatív létszámnak megfelelő személy a nemzetiségi tanács tagja lesz, ha az érvényes szavazatok legalább 10%-át bírja. Mindazok, akik a lista további helyein szerepelnek, de az érvényes szavazatok legalább 10%-át bírják, a nemzetiségi tanács póttagjai lesznek. A nemzetiségi tanács tagjainak mandátuma a megyei tanács döntésével lép hatályba. A nemzetiségi tanács akkor tekinthető megválasztottnak, ha összetételének 2/3-át (legalább 12 személyt) érvényesen megválasztottak. Amennyiben többen szeretnének egyforma szavazatot, úgy a választókerületi bizottság döntése alapján az lesz a tanács tagja, aki a legkevesebb mandátumhoz jutott jelölő szubjektum jelöltje volt. Egyébként az ábécé-rend dönt.

7. Ismételt választás, megüresedési procedura

Amennyiben a nemzetiségi tanács érvényes megválasztása nem történt meg, ismételt szavazást, illetve választást nem kell tartani. Ez esetben a soron következő helyhatósági választásokig az előző nemzetiségi tanács marad hivatalban. Amennyiben első ízben történt a szavazás, a nemzetiségi tanács csak a következő általános választási ciklusban hozható létre.

A kivált képviselő helyére soron kívüli választást nem tartanak. Helyére az a póttag lép, aki sorrendben a legtöbb szavazatot kapta. Ennek hiányában a hely betöltetlen marad. Egyenlő szavazatszám esetén a szavazás eredményét megállapító rendelkezés alkalmazandó.

8. Visszahívás

A nemzetiségi tanács tagja visszahívható. A képviselő visszahívása a jelölő szervezet megfelelő szerve által történik, illetve az állampolgárok által, az általános visszahívási rendnek megfelelően.

9. Okmányok

A nemzetiségi tanács megválasztásával kapcsolatos dokumentumok a hivatalos nyelven és az adott nemzetiség nyelvén készülnek. A tanács tagok meghatalmazásukat igazolandó kétnyelvű igazolványt kapnak.

III. A nemzetiségi tanács működése

1. Az első ülés

A nemzetiségi tanács első ülését a megyei tanács hívja össze, a szavazás eredményének megállapítását követő egy héten belül. A gyűlést a korelnök vezeti. A nemzetiségi tanács első ülése akkor határozatképes, ha azon a megválasztott tagok legalább 2/3-a megjelent (ez minimálisan 8 tag).

A tanács az első ülésen rendelkezik: a tanács működési szabályzatának elkészítéséről, a tanács osztályai és bizottságai felállításának előkészítéséről, ideiglenes ügyvivők kijelöléséről. Kijelöli a következő ülés időpontját. A tanács egyszerű szótöbbséggel dönt.

A következő tanácsülés elfogadja a működési szabályzatot (jóváhagyás végett beterjeszti a megyei tanácshoz), megválasztja az elnököt és az alelnököket. Létrehozza a titkárságot, kinevezi a tisztségviselőket, felveszi az alkalmazottakat. Létrehozza a tanács bizottságait. Javaslatot tesz az oktatási, közművelődési, jogi és gazdasági-pénzügyi osztály vezetőjének személyére.

2. A nemzetiségi tanács működése

A nemzetiségi tanács Ukrajna hatályos jogszabályainak és működési szabályzatának megfelelően tevékenykedik. Működését dokumentálja. Hivatalos nyelve az ukrán, és az adott nemzetiség nyelve. Határozatait közzéteszi. A nemzetiségi tanács hatáskörén belül önállóan dönt, döntéseiért teljes felelősséget visel. Tevékenységéről a megyei tanács igénylésére beszámolni tartozik.

3. A nemzetiségi tanács hatásköre

A nemzetiségi tanács hatáskörébe tartozik:

1. a nemzetiségi oktatási intézményrendszer működésével kapcsolatos elvi döntések meghozatala;
2. a közművelődési intézményhálózat működésével kapcsolatos elvi döntések meghozatala;
3. a nemzetiség műemlékeivel, emlékhelyeivel kapcsolatos döntések;
4. a nyelvhasználatról és a nemzetiségi nyelven történő közfeliratozással kapcsolatos döntések;
5. a nemzetiséget érintő jogszabályok vizsgálata és véleményezése;
6. indítványozás a megyei tanács felé;

7. a kulturális öngazgatás intézményei, valamint az oktatási és közművelődési intézményrendszer költségvetésének elfogadása;
8. a kulturális öngazgatás osztályainak és alosztályainak létrehozása, tisztségviselőinek kinevezése;
9. az alkalmazottak feletti munkáltatói jogok gyakorlása az elnök személyében;
10. a kulturális öngazgatás szervei működési szabályzatának elfogadása és módosítása a megyei, az alosztályok esetén a járási szervek jóváhagyásával;
11. egyéb igényelt és rendeletileg a hatáskörébe utalt feladatok megoldása.
12. nemzetiségi tanács hatáskörét a megyei tanács és annak osztályai által átadott, illetve azoktól átvett tevékenység képezi.

IV. A kulturális önkormányzat egyéb szervei

1. A nemzetiségi tanács titkársága

A titkárság a tanács folyamatosan működő ügyviteli szerve. Vezetőjét és tagjait a tanács nevezi ki. Mandátumuk egy választási ciklusra szól.

A titkárság hatásköre a dokumentálásra, az egyes osztályok és az egyéb tanácsai szervek közti folyamatos kommunikáció fenntartására és egyéb adminisztratív feladatok elvégzésére terjed ki. Működését a tanács által elfogadott és a megyei tanács által jóváhagyott szabályzatnak megfelelően végzi.

2. A nemzetiségi tanács osztályai

a) Általános elvek

A nemzetiségi tanácsnak három osztálya van: oktatási, közművelődési, valamint jogi és gazdasági-pénzügyi. Az osztályok vezetőit a nemzetiségi tanács nevezi ki a megyei tanács jóváhagyásával. Az osztály munkatársait az osztály vezetője veszi fel a nemzetiségi tanács jóváhagyásával, és felettük a munkáltatói jogot gyakorolja. Az osztályok fizetett státusainak a számát az adott nemzetiség számarányának megfelelően kell kialakítani. Az osztály létrehozásának rendjét, működési szabályzatát, tevékenységének elvi irányait, költségvetését az osztály vezetőjének javaslatára a nemzetiségi tanács hagyja jóvá. Az osztályok saját terveik alapján működnek, tevékenységüket szükség szerint egyeztetik. Az osztályok vezetőik személyében felelősséget viselnek a rájuk rótt feladatok maradéktalan ellátásáért. Munkájukról a nemzetiségi tanácsnak és a megyei tanácsnak, illetve megfelelő osztályainak tartoznak beszámolni (igény esetén).

b) Az oktatási osztály

Az oktatási osztály a nemzetiségi oktatási rendszer irányító, felügyelő szerve. Az osztályon belül a tevékenységéhez szükséges részlegek működhetnek (pl. óvodák szakfelügyelete, iskolák szakfelügyelete, pedagógustovábbképző, ügyviteli stb.). Az osztály hatáskörébe tartozik a nemzetiségi nyelven működő oktatási intézményekkel kapcsolatos minden kérdés, amit a megyei oktatási osztály hatáskörileg átruházott.

c) A közművelődési osztály

A közművelődési osztály az adott nemzetiség nyelvén működő közművelődési intézmények irányító, felügyelő szerve. Az osztályon belül a működéshez szükséges részlegek hozhatók létre (pl. művelődési házak, könyvtárhálózat, közmédia, műemlékvédelem, nyelvhasználat, ügyvitel stb.). Az osztály hatáskörébe tartozik minden olyan, a nemzetiség közművelődésével kapcsolatos kérdés, amit a megyei tanács kulturális osztálya hatáskörileg átruházott.

d) A jogi és gazdasági-pénzügyi osztály

Az osztály a kulturális önkormányzat osztályai és szervei jogi, anyagi és pénzügyi tevékenységének biztosítását szolgálja. Az osztályon a tevékenységhez szükséges részlegek működhetnek (jogi, gazdasági-pénzügyi).

A jogi részleg feladata a nemzetiségi tanács és osztályai rendeletalkotási tevékenységének elősegítése, a nemzetiségi jogok érvényesítésének vizsgálata, az állami és az önkormányzati szervek dokumentumainak vizsgálata a nemzetiségi jogok szempontjából, ajánlások kidolgozása ezekkel kapcsolatban (a nemzetiségi tanács döntése alapján).

A gazdasági-pénzügyi részleg hatáskörébe tartozik a költségvetési eszközök és egyéb anyagi eszközök kezelése, a kulturális önkormányzat valamennyi szerve gazdasági-pénzügyi tevékenységének vitele, dokumentálása a törvények által előírt rendben.

e) Az alosztályok

A nemzetiségi tanács osztályainak járási alosztályai vannak. A járási alosztályok a hatáskörükbe adott, a járásban működő oktatási, illetve kulturális intézményekkel kapcsolatos feladatokat látják el a nemzetiségi tanács és osztályainak útmutatása szerint. Működésük külön szabályzat alapján történik, amit az alosztály vezetőjének javaslatára a nemzetiségi tanács fogad el és az adott járási tanács hagy jóvá. Az alosztályok működésére az osztályokkal kapcsolatos előírásokat értelemszerűen alkalmazni kell.

V. A kulturális önkormányzat szerveinek anyagi alapja, jogi státusa, működési garanciái

1. Anyagi alapok

A kulturális önkormányzat szervei működésének anyagi alapját a megyei költségvetés kulturális részének az adott nemzetiség számarányának megfelelő része képezi. (Az alosztályok működésére a járási költségvetés megfelelő részével kapcsolatban mindez értelemszerűen vonatkozik.)

A kulturális öngazgatás szerveinek egyéb bevételei: önálló gazdasági-vállalkozói tevékenység, egyéb, nem költségvetési bevételek. A kulturális öngazgatás szerveinek költségvetését ezen eszközök felosztásával a nemzetiségi tanács hagyja jóvá. A kulturális öngazgatás szervei anyagi eszközeikkel a jogszabályok biztosította keretek között önállóan gazdálkodnak, azok költségvetésén kívüli része nem vonható el. A kulturális öngazgatás szerveinek vagyona a megyei tanács, illetve annak megfelelő osztályai által átadott, valamint egyéb tevékenységből szerzett vagyonból áll, amely nem vonható el. A kulturális öngazgatás szervei a megyei tanácstól működésükhöz szükséges helyiségeket és berendezést kapnak használatba. A tulajdonba, illetve használatba adás a megyei tanács határozata alapján történik.

2. Jogi státus, működési garanciák

A kulturális öngazgatás szervei közjogi státussal bírnak. A hatáskörükben meghozott döntéseik végrehajtása az érintettek részére kötelező, azok bírósági úton vita tárgyává tehetők. A nemzetiségi tanács és osztályai (alosztályai) jogi személyek. A nemzetiségi tanács székhelye Ungvár.

A kulturális öngazgatás szervei és a tanácsi szervek közti kommunikáció rendjére a tanácsi szervekre egyébként vonatkozó rendszabályok érvényesek.

A megyei tanácsi szervek jogkörének átruházása a kulturális önkormányzat szerveire azok létrejöttét követő egy hónapon belül történik. Az átruházott jogköröknek biztosítaniuk kell a kulturális önkormányzat szervei érdemi működésének feltételeit. A pótlólagos hatáskörök átadása folyamatosan történik. A hatásköri viták bírósági úton rendezendők.

Amennyiben a kulturális önkormányzat szervei nem teljesítik a rájuk ruházott jogkörből fakadó kötelezettségeket, a megyei tanács a nemzetiségi tanácshoz fordul, amely köteles a megfelelő intézkedéseket foganatosítani. Intézkedés hiányában a megyei tanács az öngazgatás szervének bizonyos jogkörét megvonhatja, s ennek megfelelő költségvetési elvonást eszközölhet.

A megyei tanácsnak és osztályainak jogában áll felfüggeszteni a nemzetiségi tanács és osztályai által hozott határozatot, amennyiben azt törvénysértőnek ítélik. A nemzetiségi tanács határozatainak megsemmisítése bírósági úton történhet, az általános rendnek megfelelően. A törvények ismételt megsértése esetén az önkormányzat szerveinek tevékenysége felfüggeszthető, illetve a nemzetiségi tanács a bíróság határozata alapján a megyei tanács által feloszlatható. Ez esetben újbóli megválasztása a következő helyhatósági választásokon történik.

1996

Jegyzetek

A kárpátaljai magyar oktatási intézmények vonatkozásában lásd:

1. Orosz Ildikó: *Non scholae, sed vitae*. Hatodik Síp, 1990. június.
2. Gulácsi Géza: *Gondolatok államról, intézményekről, autonómiáról*. Pro Minoritate 93. I-I.
3. Orosz Ildikó: *A kárpátaljai magyar általános- és középiskolai oktatás struktúrája*. Kárpáti Igaz Szó, 1992. március 14.
4. Gulácsi Géza: *A pedagógus-továbbképző intézet perspektivikus átszervezésének alapelvei*. Kárpáti Igaz Szó, 1992. április.

Gulácsi Géza

Forrás: Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 1998